Speciace

Speciace

Proces vzniku nových druhů

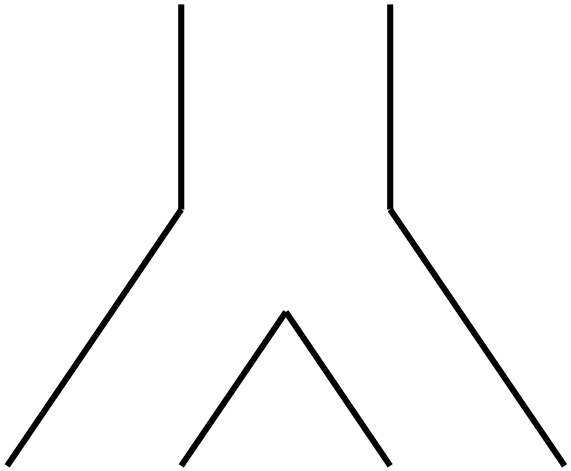

- Biologická diverzita je diskontinuální.
- Druhy objektivně existují.
- Jak je definovat?

Co je to druh?

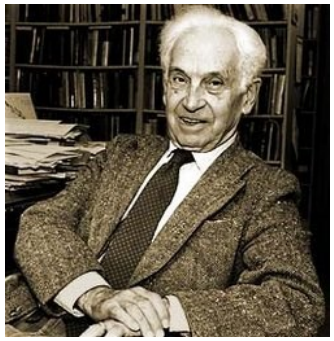

Biologická koncepce druhu (Ernst Mayr, 1942)

- Druh je skupina jedinců, kteří se vzájemně plodně kříží a jsou <u>reprodukčně izolované</u> od jiných takových skupin.

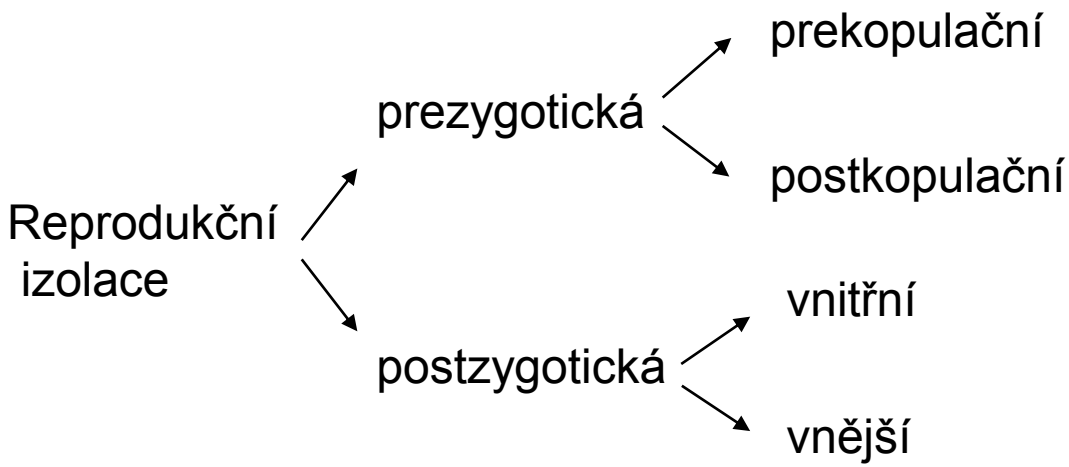

Prekopulační izolace

- Časová izolace
- Habitatová izolace
- Behaviorální izolace
- Mechanistická izolace

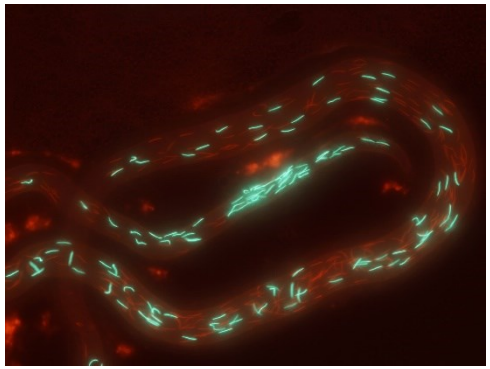

Postkopulační prezygotická izolace

- Kompetice spermií
- Nekompatibilita gamet

Vnitřní postzygotická izolace

- Sterilita či neživotaschopnost hybridů

Vnější postzygotická izolace

- Hybridi ekologicky znevýhodněni

Morfologická koncepce druhu

Druh je skupina jedinců, kteří se vzájemně podobají a odlišují se určitými znaky od jedinců jiného druhu.

Kryptické druhy

dorsal ventral

M F M F

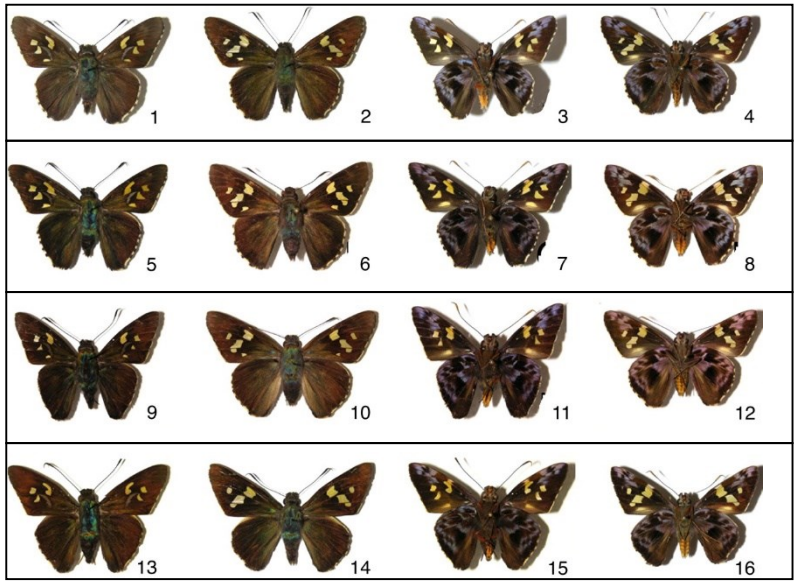

Čtyři kryptické druhy motýlů rodu *Perichares*

Polytypické druhy

Konipas luční, poddruhy

Fylogenetická koncepce druhu

Druh je skupina jedinců, kteří vykazují určité společné znaky a mají unikátního společného předka.

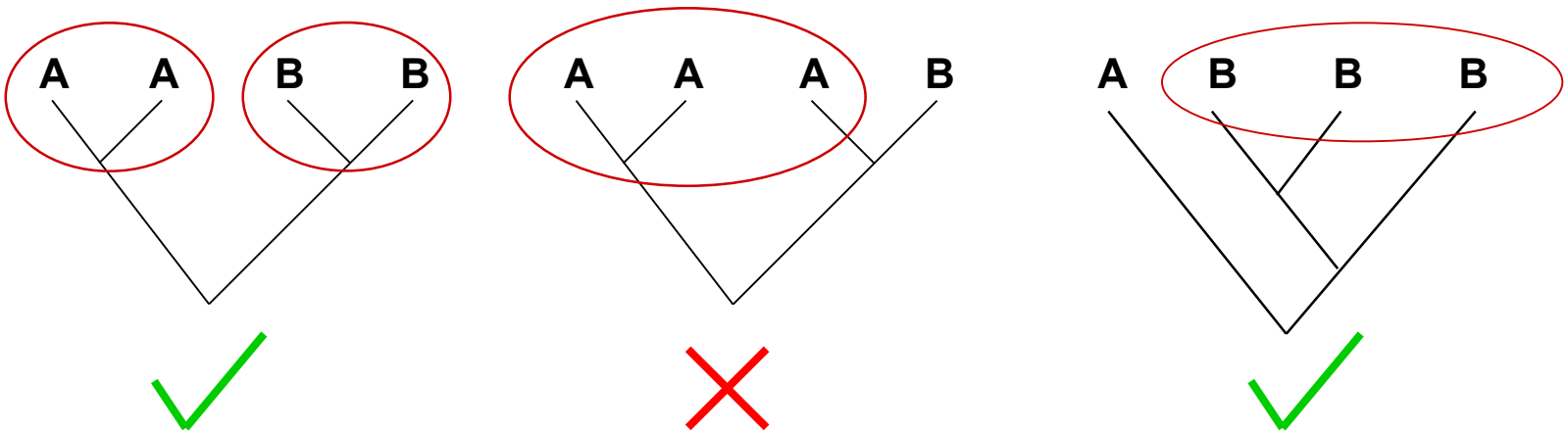

Ekologická koncepce druhu

Druh je skupina blízce příbuzných jedinců, kteří obývají stejnou ekologickou niku.

Koljuška tříostná

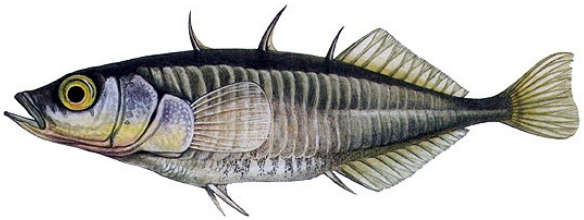

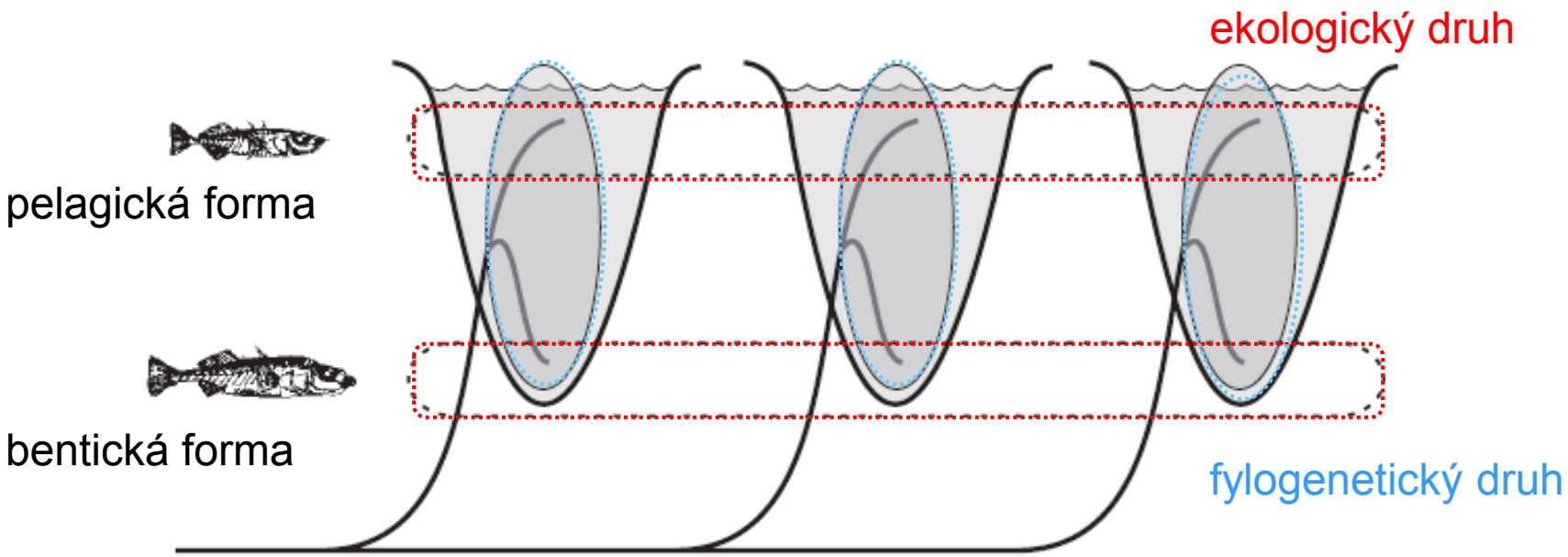

Speciační kontinuum

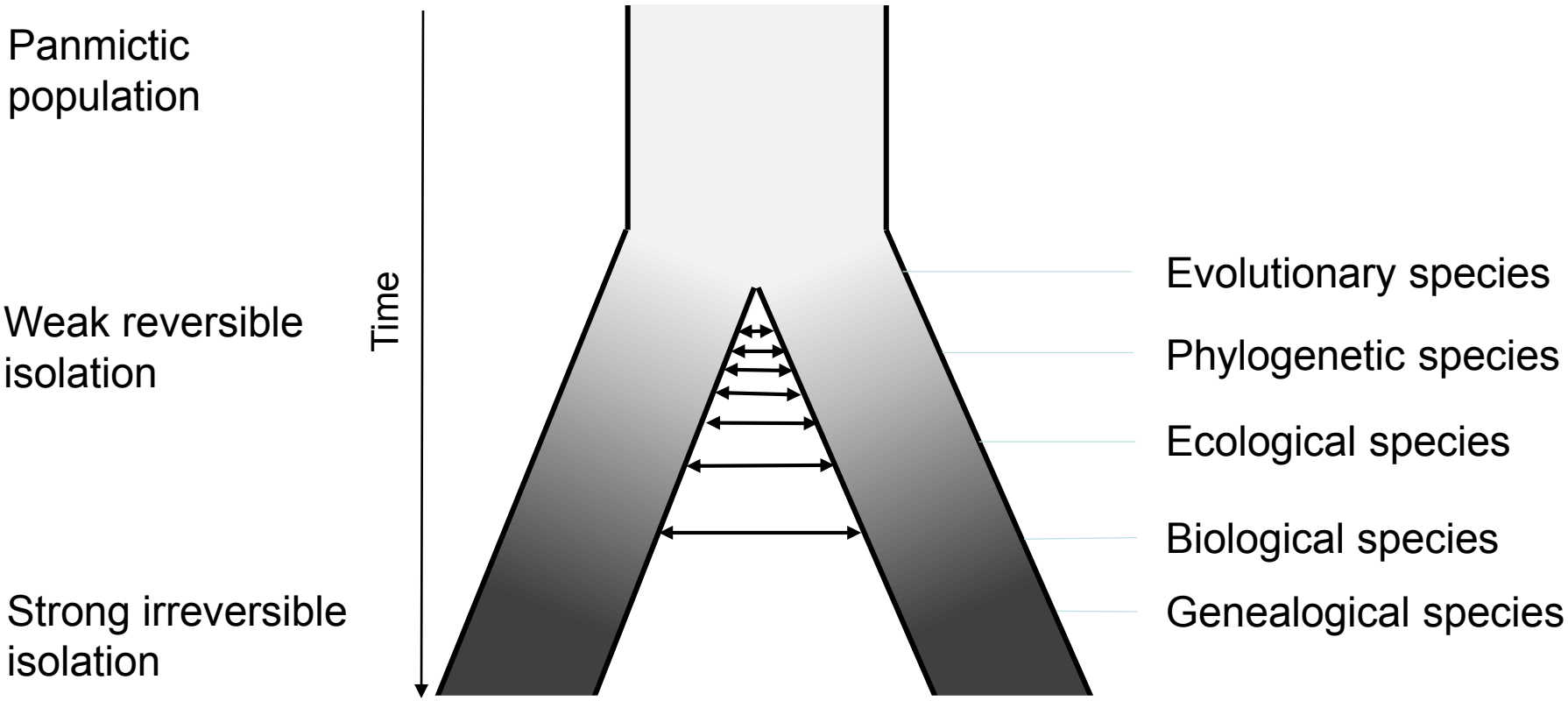

“Nebudu zde ani probírat různé definice pojmu druh. Žádná z nich až dosud neuspokojila všechny přírodovědce, ale každý přírodovědec zhruba ví, co míní tím, když mluví o druhu.” (*Charles Darwin, O vzniku druhů přírodním výběrem, 1859*)

Speciace

Sympatrická

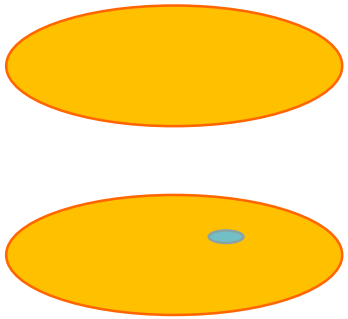

Vznik polymorfismu

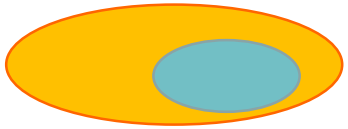

Reprodukční izolace vzniká za přítomnosti genového toku v sympatrii

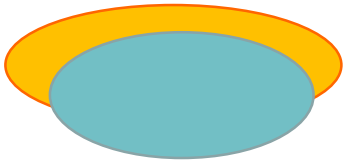

Parapatrická

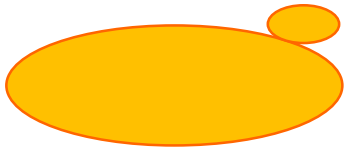

Osídlení nové niky

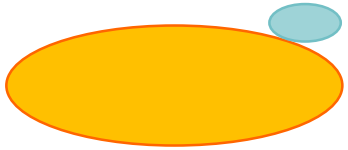

Reprodukční izolace vzniká za přítomnosti genového toku v parapatrii

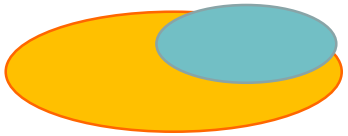

Alopatrická

Vznik geografické bariéry

Reprodukční bariéra vzniká bez přítomnosti genového toku a alopatrii

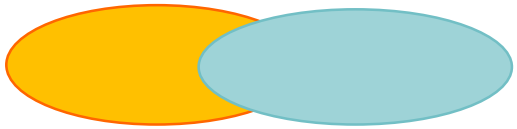

Členění způsobů speciace

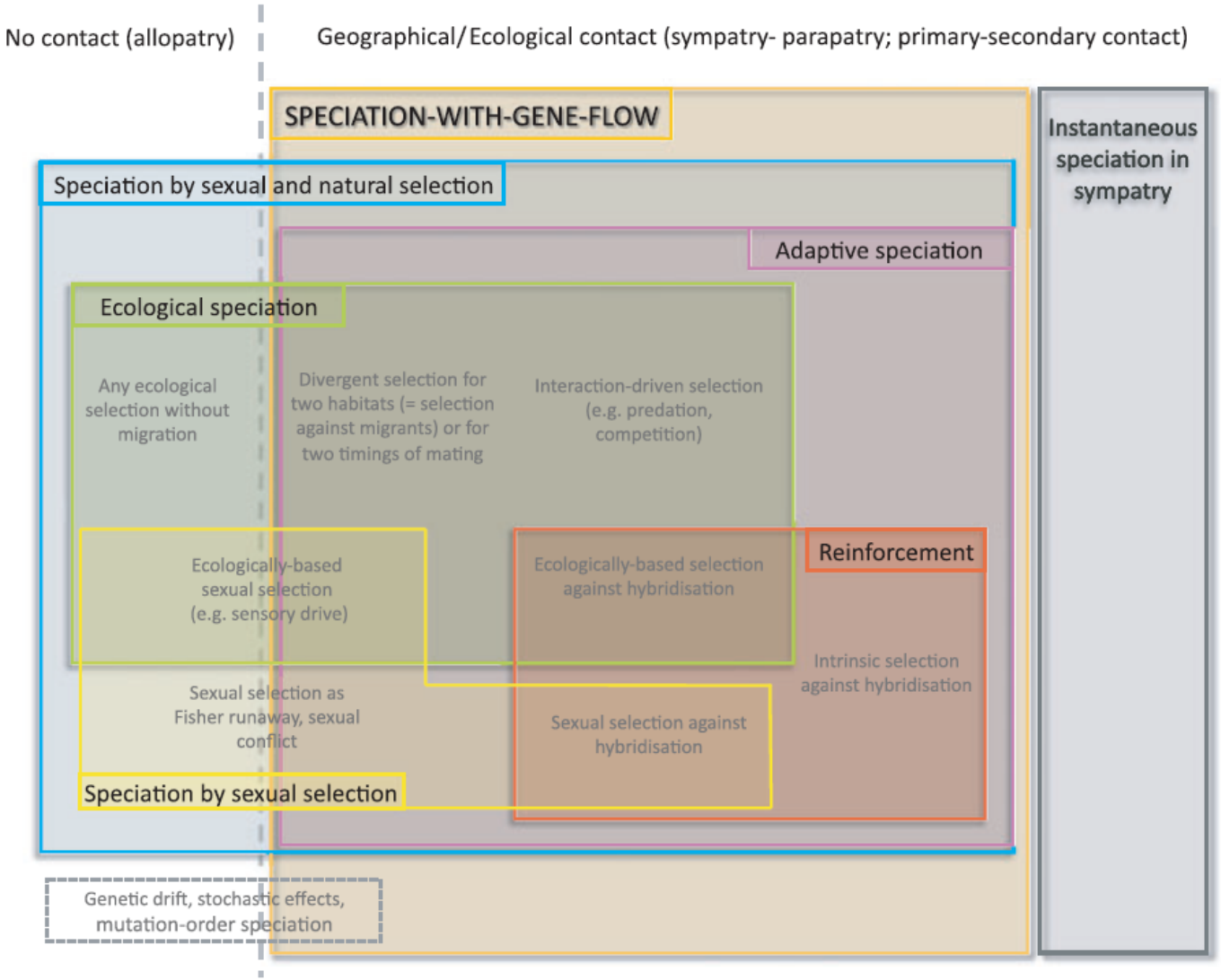

Smadja and Butlin. MolEcol. 2011

Ekologická speciace

Limnetická a bentická forma koljlušky

Darwinovy pěnkavy

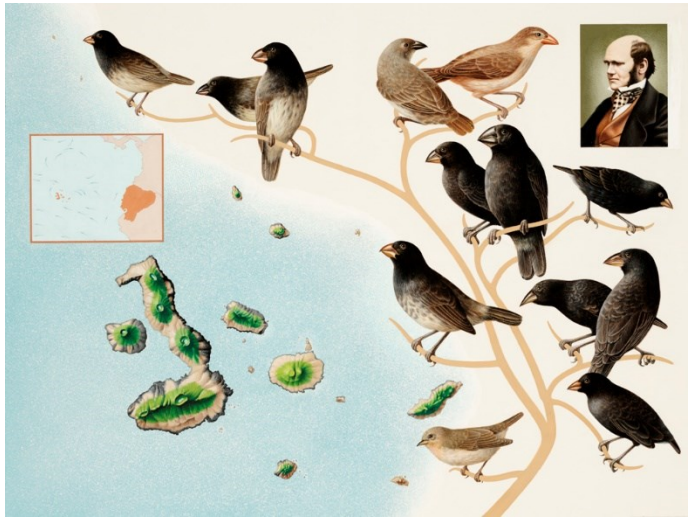

Ekologická sympatrická speciace

- Disruptivní selekce.
- Asortativní křížení mezi ekologicky podobnými jedinci.

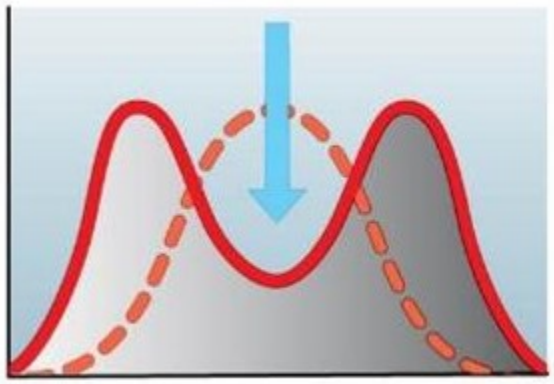

Jak zajistit pozitivní asortativní páření mezi ekologicky podobnými jedinci?

1. „**Magic traits**“. Znaky umožňující různé využívání zdrojů jsou zároveň znaky, podle kterých si samice vybírají. Pokud si vybírají stejné fenotypy, jaké mají sami, je zajištěno pozitivní asortativní páření.

2. Geny podmiňující ekologicky významné znaky, samčí pohlavní znaky a samiččí preference jsou v genetické vazbě (leží na stejném chromosomu).

Velikost zobáku u Darwinových pěnkav

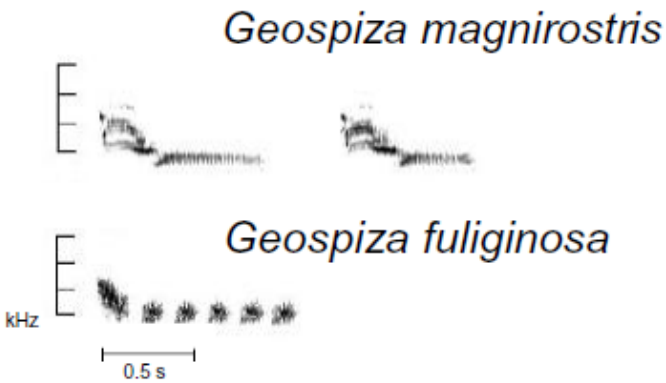

Ekologická sympatrická speciace přeskokem na nového hostitele

vrtule (*Rhagoletis pomonella*)

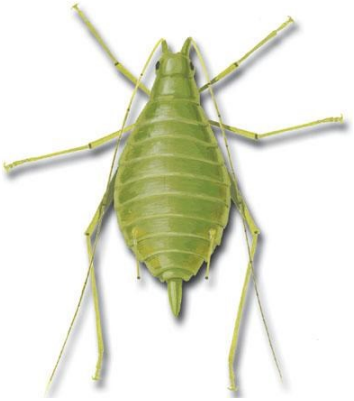

Kyjatka hrachová
(Acyrthosiphon pisum)

hloh

jablka

jetel luční

vojtěška

- Relativně častá u hmyzu a parazitů
- K páření a kladení vajíček dochází na hostitelské rostlině, na které jedinci sami vyrostli. Zajistí pozitivní asortativní páření.

Sympatrická speciace pomocí pohlavního výběru

- Současná změna v samičích preferencích a v samčích znacích.

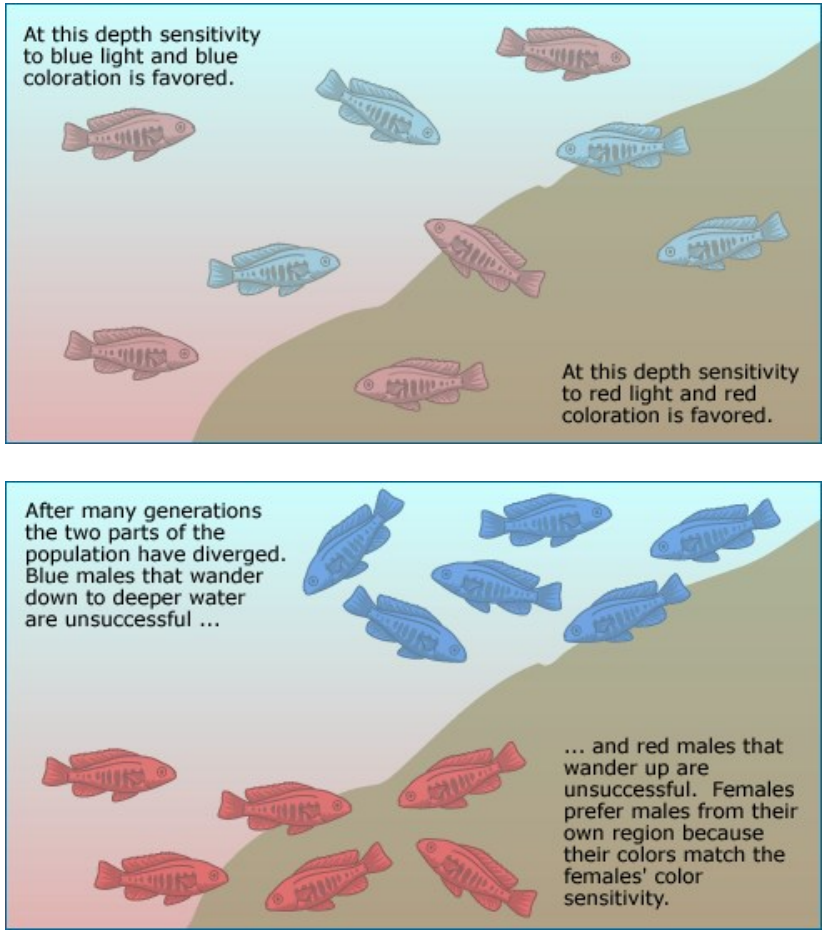

cichlidy

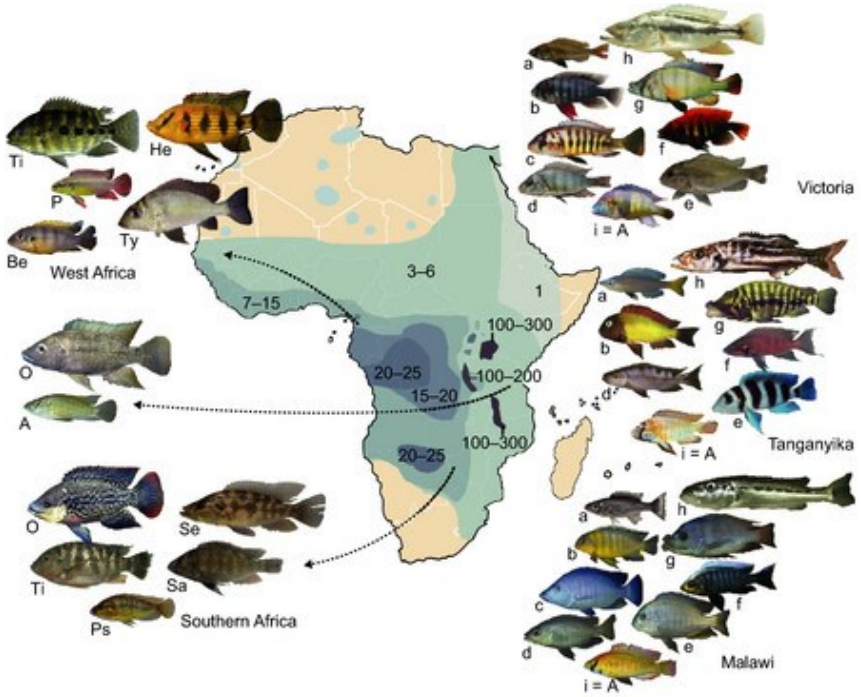

Seehausen et al. Nature. 2008

(Neekologická) alopatrická speciace

- Izolované populace se geneticky rozrůzňují vlivem driftu či selekce.
- Po opětovném kontaktu se jedinci z odlišných populací už spolu nedokáží plodně křížit.
- Častá sterilita či neživotaschopnost hybridů.
- Může být důsledkem rozdílného karyotypu dvou druhů (**chromosomální speciace**).

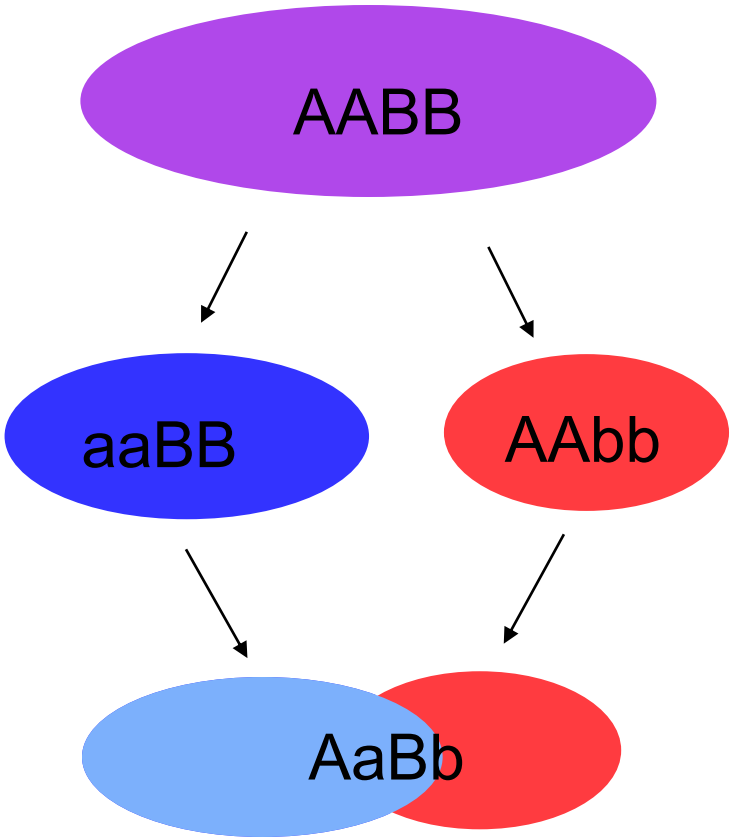

„a“ a „b“ jsou nekompatibilní. Nebyly spolu v evoluci testovány.

Dobzhansky-Muller model

Popisuje mechanismus vzniku vnitřní postzygotické reprodukční bariéry.

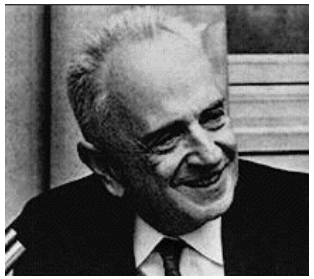

„Dvě pravidla speciace“

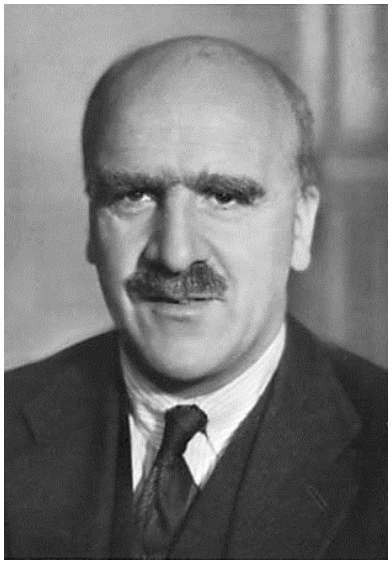

Týkají se vnitřní postzygotické reprodukční bariéry (hybridní sterilita, neživotaschopnost)

Haldaneovo pravidlo

- Pokud je v mezidruhovém křížení jedno pohlaví sterilní či neživotaschopné, pak je to pohlaví heterogametické (XY, ZW).

Velký vliv chromosomů X a Z ve speciaci (large X/Z effect)

- Chromosomy X a Z mají při vzniku reprodukční izolace větší vliv ve srovnání s autosomy.

Vysvětlení Haldaneova pravidla a velkého vlivu chromosomu X/Z

Teorie dominance

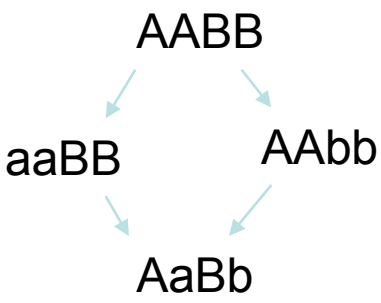

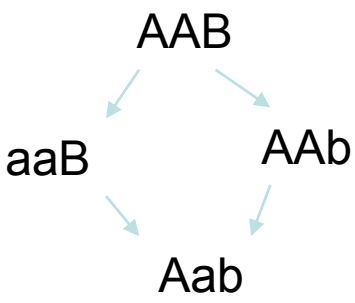

Introgrese částí genomu z *D. mauritiana* do *D. sechellia*

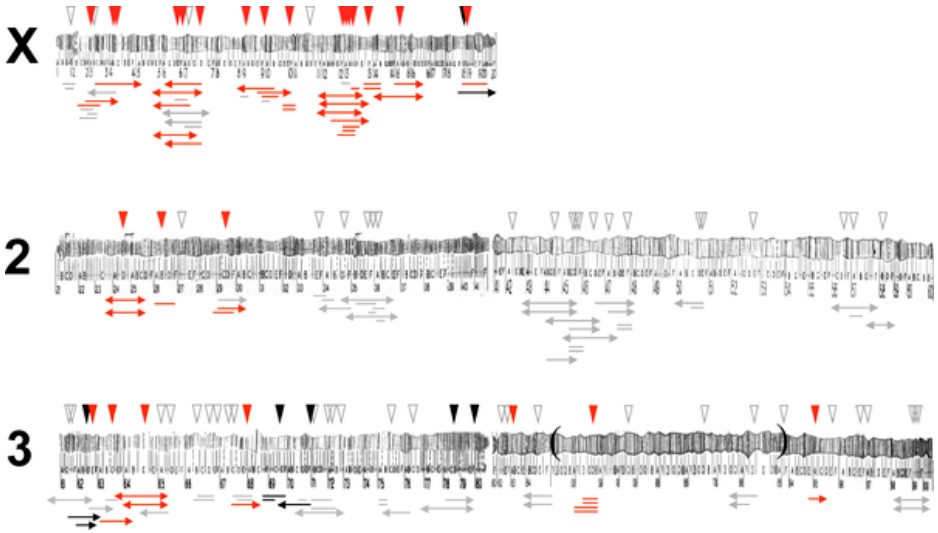

samčí sterilita

neživotaschopnost

Masly and Presgraves, 2007

Vysvětlení velkého vlivu chromosomu X/Z na vznik reprodukční izolace

Rychlejší evoluce pohlavních chromosomů X/Z (faster X/Z evolution)

- Rychlejší fixace recesivních mutací
- Silnější drift

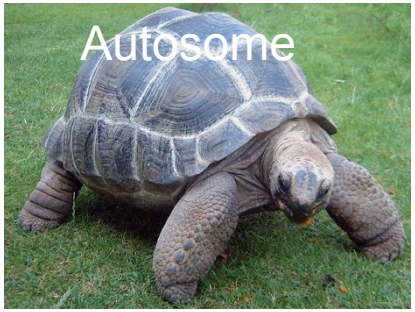

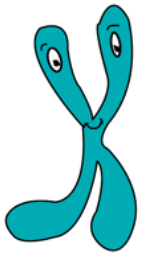

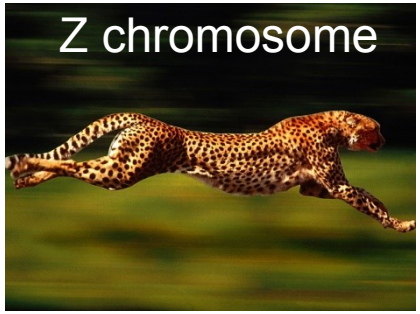

Meiotický tah

- Rychlá evoluce „distorterů“ na pohlavních chromosomech a jejich „supresorů“.
- U hybridů – drive či sterilita.
- Doloženo u Drozofily (*Too much yin*, *Overdrive*)

Porucha meiotické inaktivace pohlavních chromosomů

- Doloženo u myši

Prdm9: gen hybridní sterility u savců

- Prdm9: váže se na DNA a určuje pozici rekombinačních hot-spots.
- Velmi rychlá evoluce.
- U F1 hybridů, problém v meióze. Asynapse homologních chromosomů v pachytene a porucha meiotické inaktivace pohlavních chromosomů.

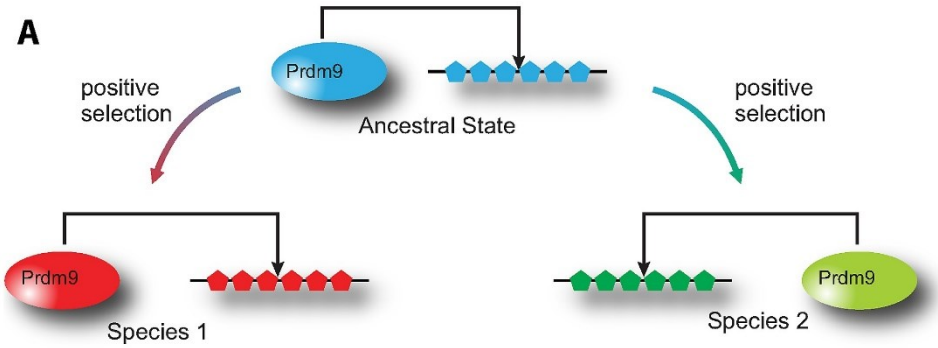

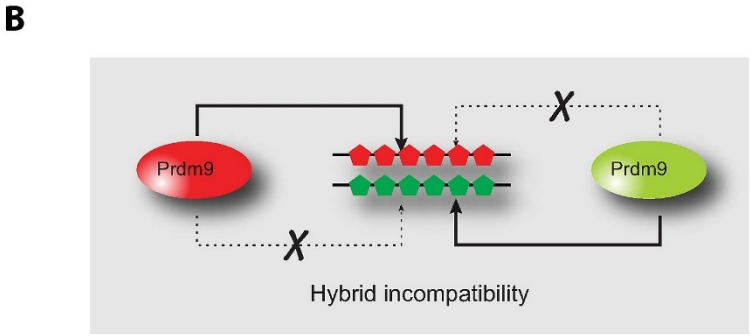

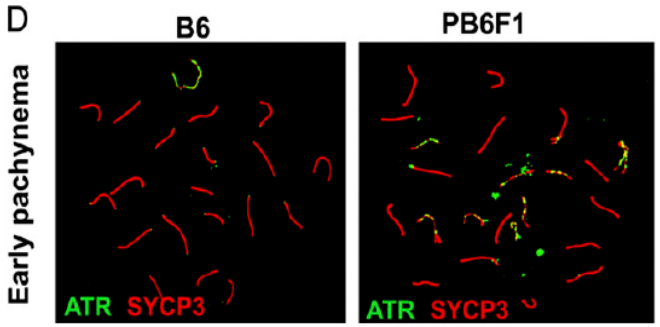

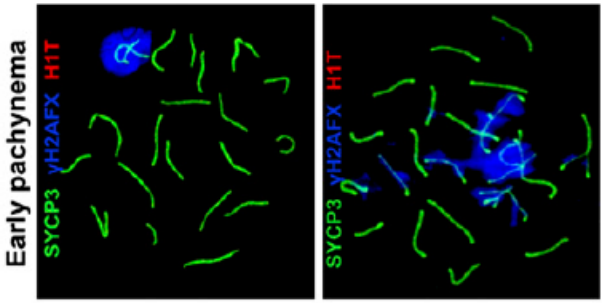

Bhattacharyya et al. (2013) PNAS

Reinforcement
(aneb jak dokončit alopatrickou speciaci)

- Posílení prezygotické reprodukční izolace mezi druhy po sekundárním kontaktu, aby se zamezilo vzniku sterilních, neživotaschopných či špatně adaptovaných hybridů.
- Dokončení alopatrické speciace v sympatrii/parapatrii za přítomnosti genového toku.

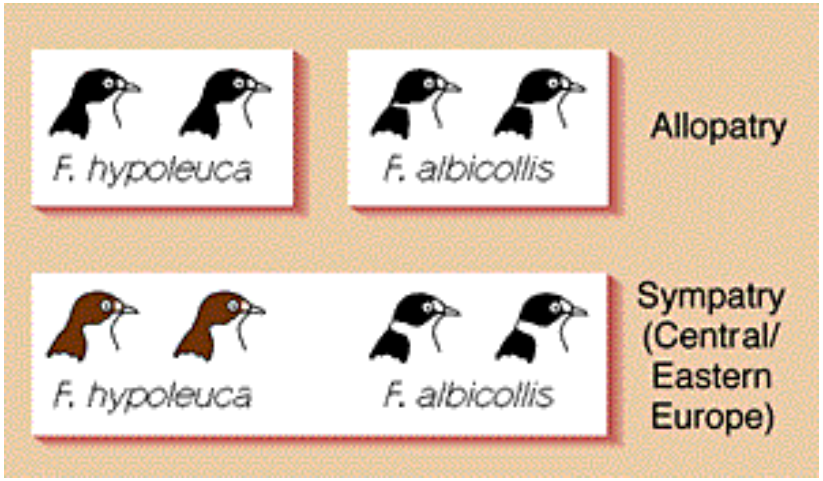

Kruhové druhy (Ring species)

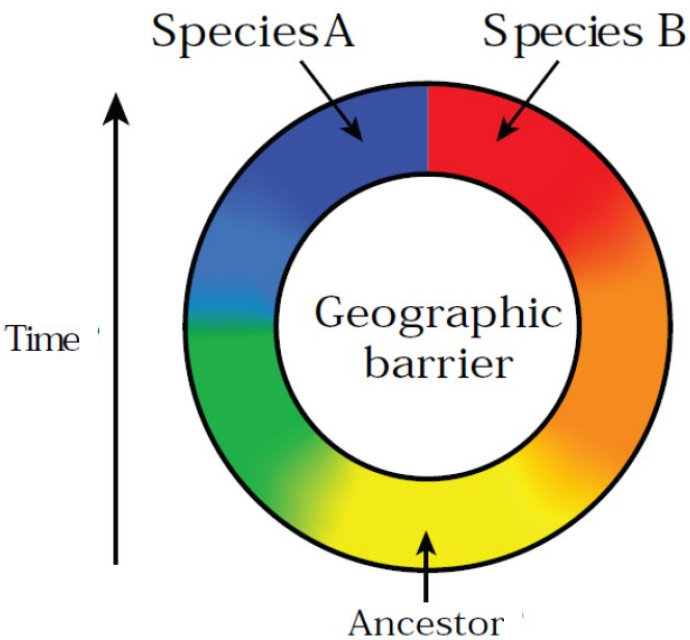

Budníček zelený

- Ve skutečnosti nelze vyloučit, že během expanze byl areál v minulosti přerušen a šlo tudíž o alopatrickou speciaci.

Okamžitá sympatrická speciace změnou ploidie

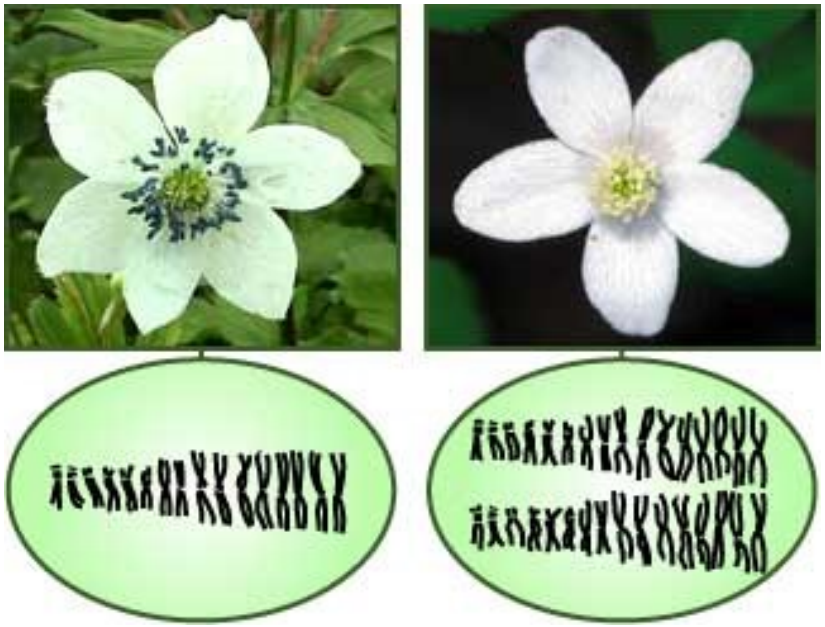

2n 4n

- Častá u rostlin.
- Duplikace genomu vytvoří okamžitou reprodukční izolaci. Hybridní jedinci (3n) problém s meiózou. Sterilita.

Speciace hybridizací

Nový druh vzniká hybridizací mezi dvěma rodičovskými druhy.

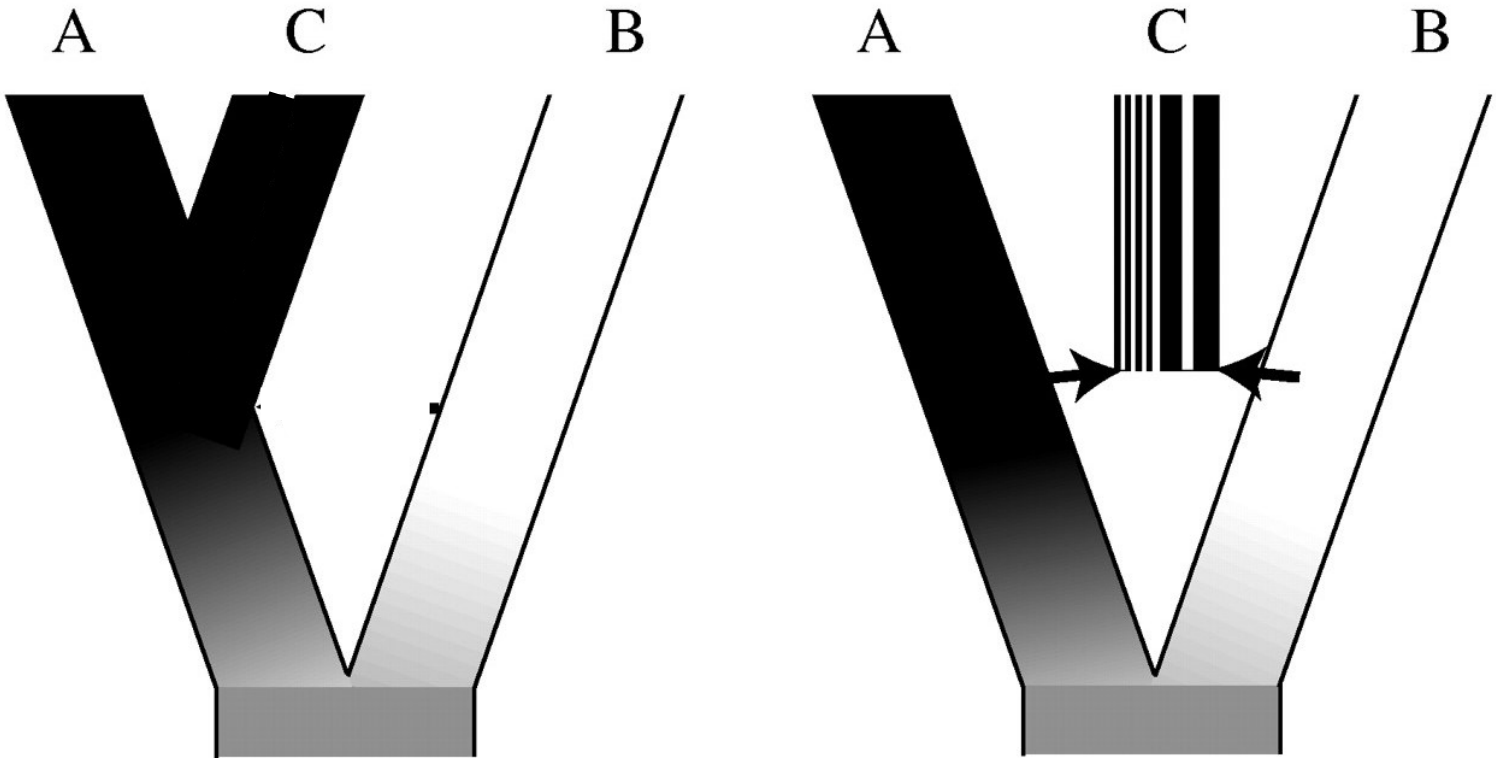

Polyploidní hybridní speciace

- Provázena duplikací genomu hybridního druhu.
- Duplikace genomu

  (1) odstraní případné poruchy v meióze u hybridů, pokud se rodičovské druhy liší ploidií.

  (2) vytvoří reprodukční bariéru mezi hybridy a rodičovskými druhy.
- Častá u rostlin. ~ 15% krytosemenných roslin vzniklo polyploidní hybridní speciací.

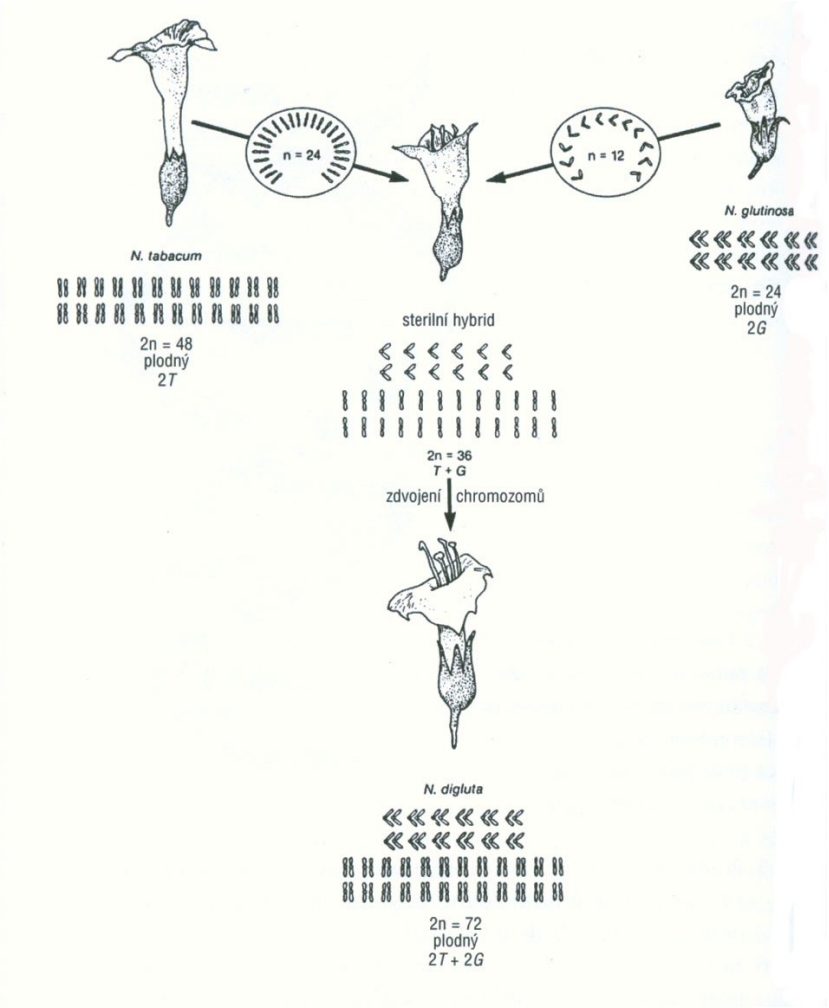

Homoploidní hybridní speciace

- Nedochází ke změnám ploidie.
- Reprodukční izolace mezi hybridním druhem a rodičovskými druhy se může vytvořit pokud se hybridi geograficky oddělí od populace rodičovských druhů anebo ekologicky odliší.

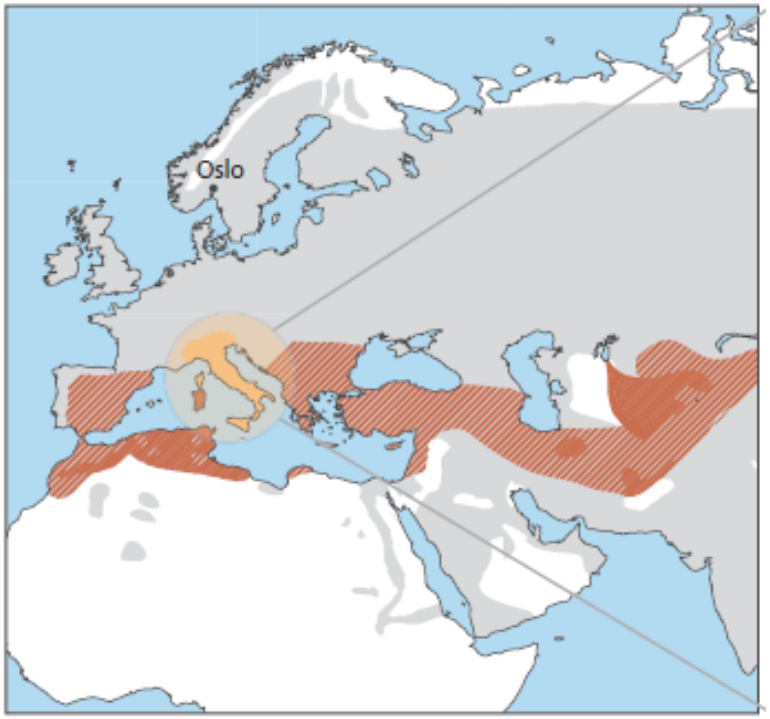

Příklad: vrabec italský

Hybridogeneze

- Skokan zelený je F1 hybrid. Při gametogenezi F1 hybrida zničen genom jednoho z rodičů. Křížením s rodičovským druhem, jehož genom byl zničen, vzniká opět F1 hybrid.

skokan skřehotavý

×

skokan zelený

skokan krátkonohý

Mezidruhová hybridizace a introgrese

Luscinia megarhynchos
Luscinia luscinia

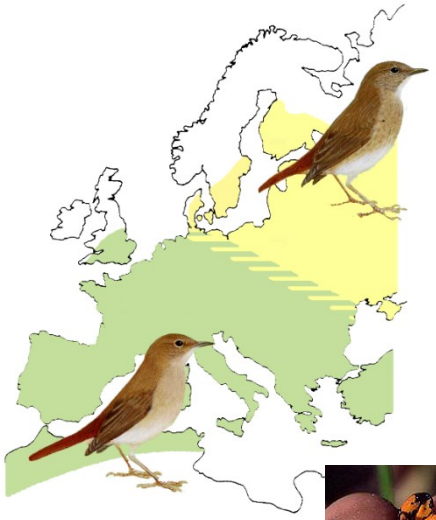

Mus musculus domesticus
Mus musculus musculus

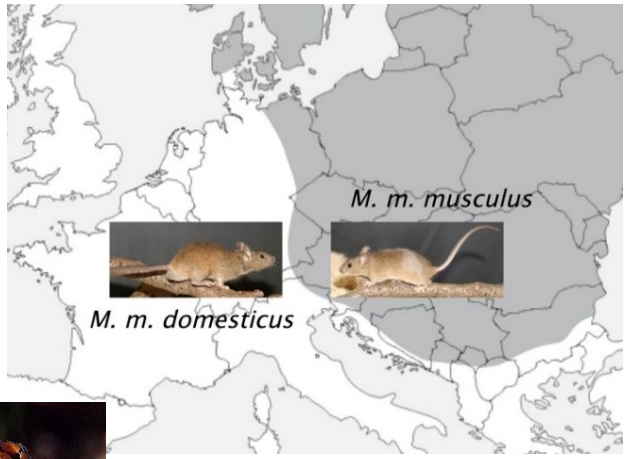

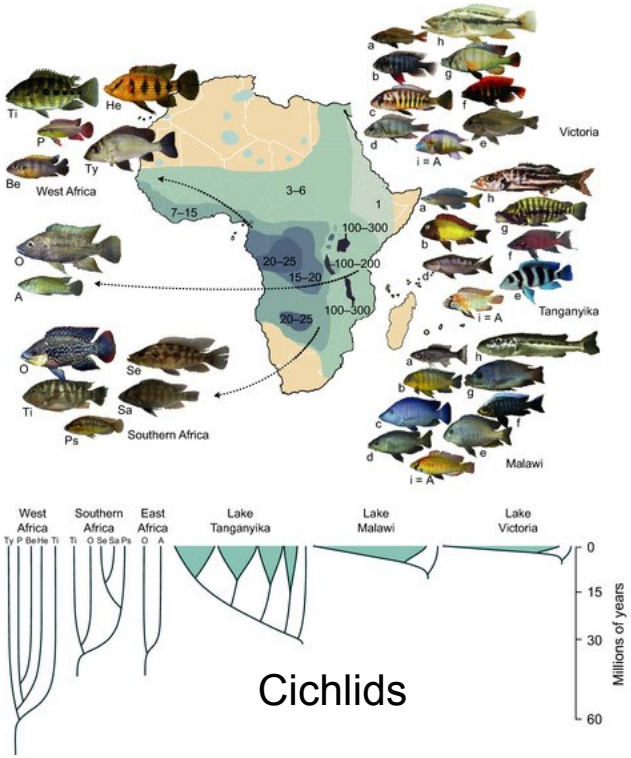

Cichlids

Bombina bombina
Bombina variegata

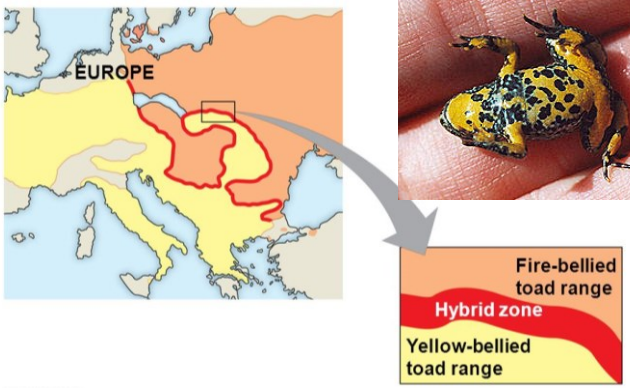

Darwin Finches

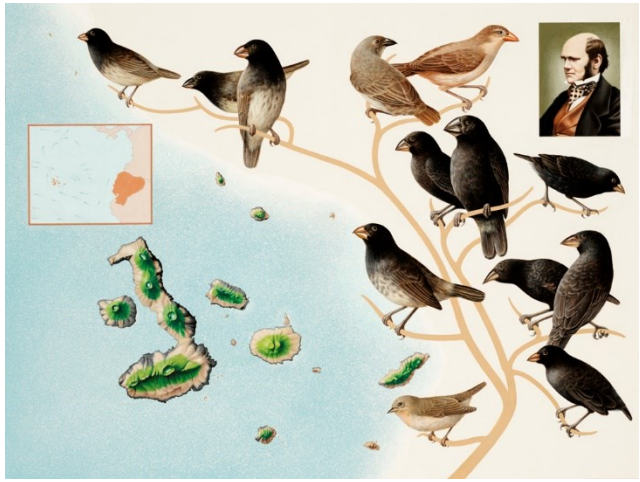

Homo sapiens
Homo neanderthalensis

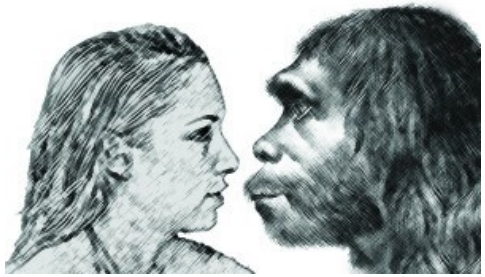

Selektivně propustná reprodukční bariéra

M. m. domesticus

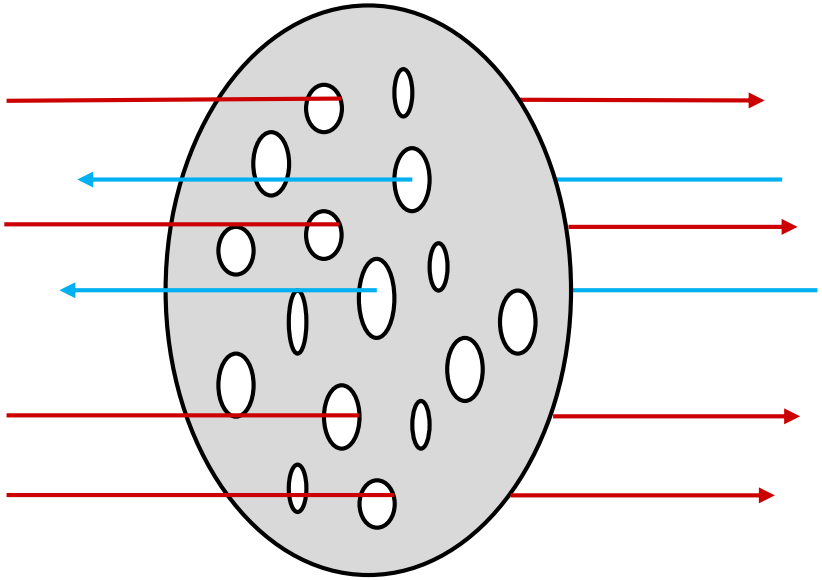

M. m. musculus

Selektivně propustná reprodukční bariéra

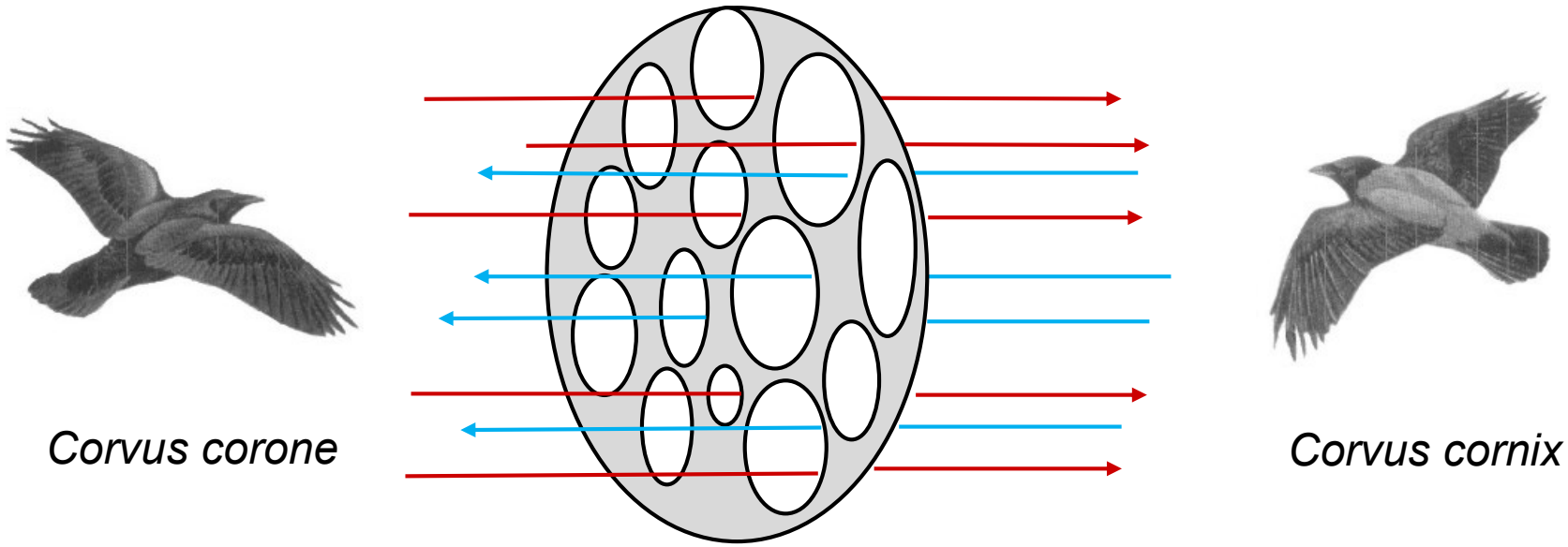

Genový koncept druhu (Chung-I Wu, 2001)

- Reprodukční bariéra se nemusí týkat celého genomu, ale může být udržována celkem malým počtem genů.
- Druh jako koadaptovaný komplex genů.

Jak měřit míru genového toku mezi druhy?

Studium genealogií

Koalescenční model izolace s migrací (IM)

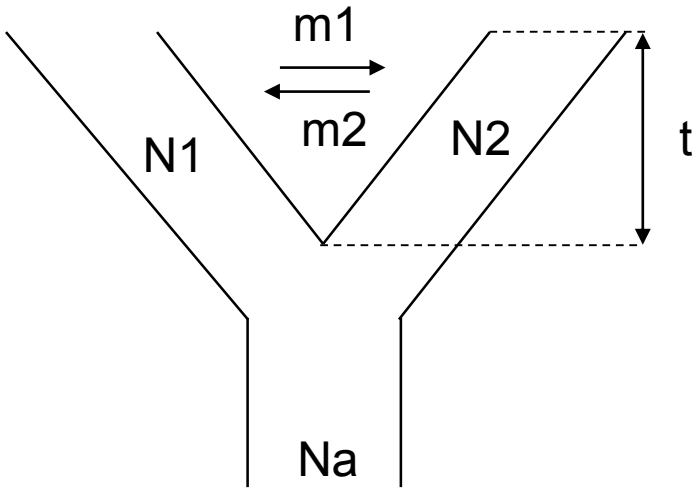

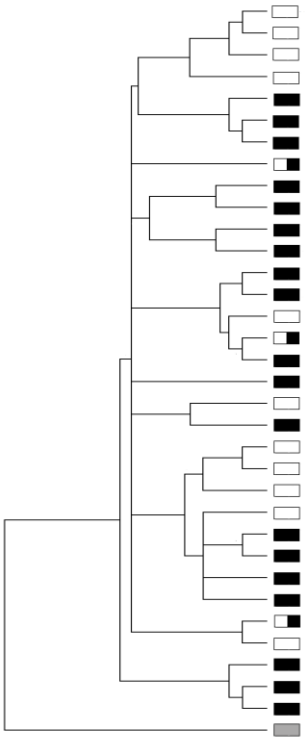

- Dokáže odlišit, zda sdílený polymorfismus důsledkem ancestrálního polymorfismu (nekompletní sortování linií) anebo genového toku.

Isolation with migration (IM) model

Slavík obecný

Slavík tmavý

N_1 = 450 000

N_2 = 850 000

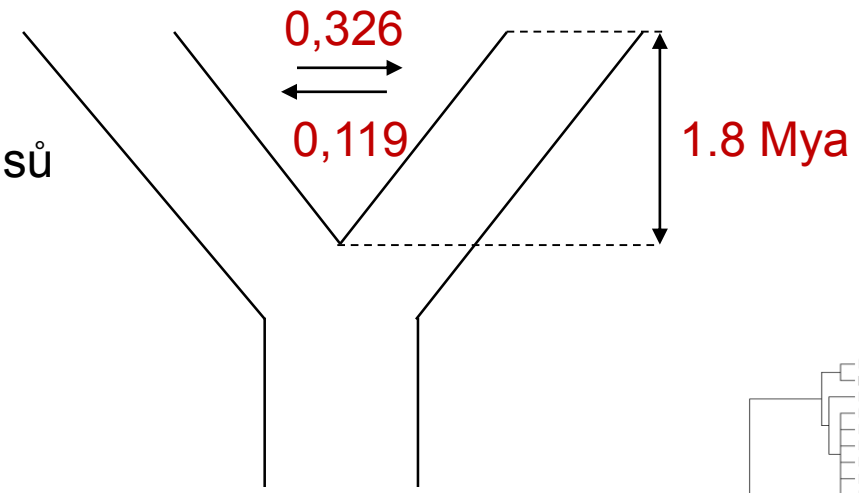

- 12 intronových lokusů

Large Z-effect

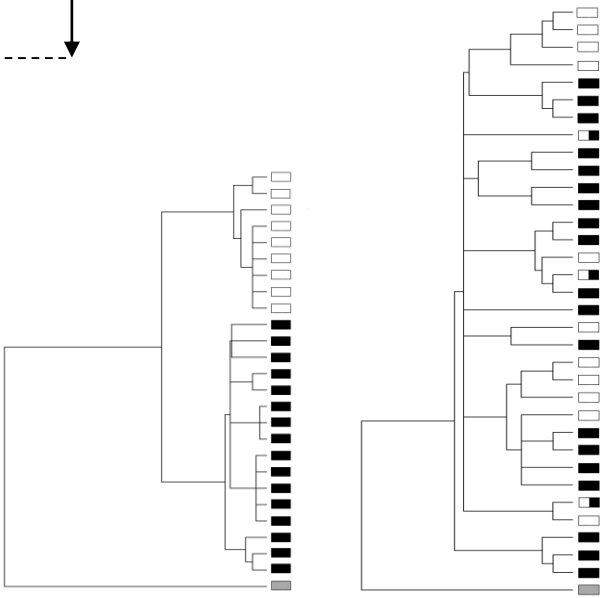

Z-vázaný lokus

autozomální lokus

Storchová *et al.* 2010.

Koalescenční model Isolation with migration (IM) pro více populací (až 10)

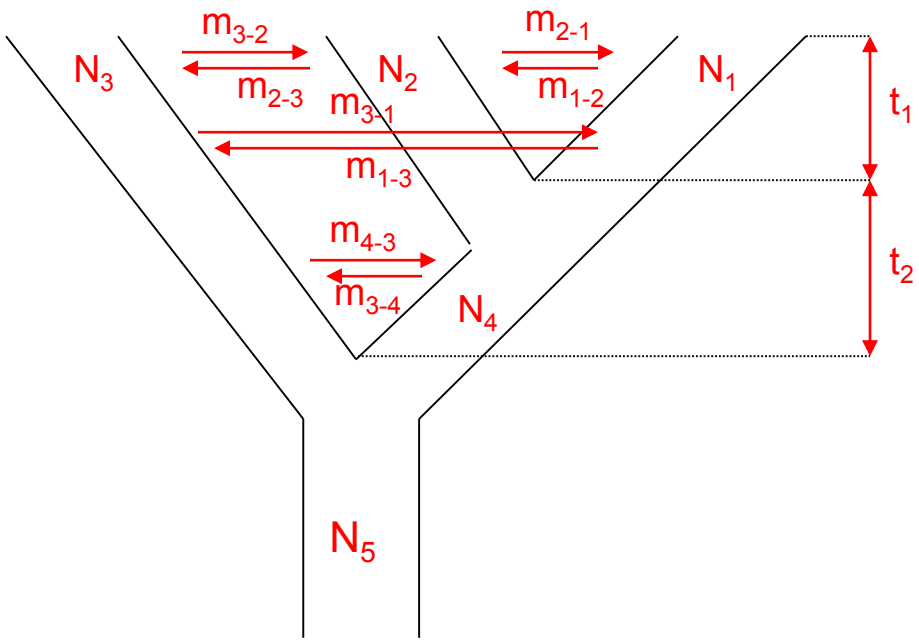

Hey J (2010). *Mol.Biol.Evol.*

Approximate Bayesian Computation (ABC)

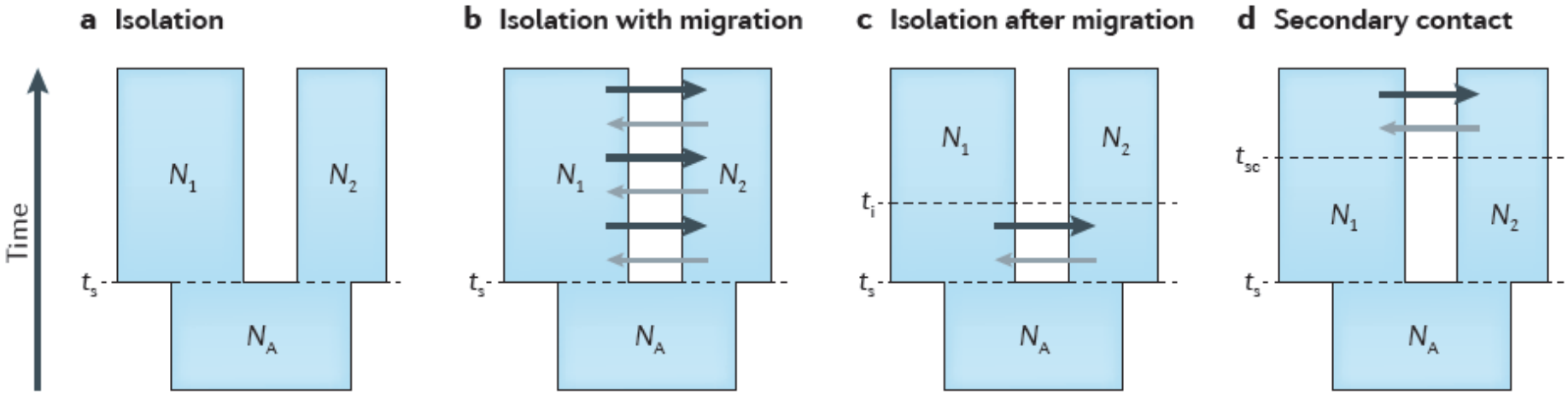

Analýza hybridních zón: geografické klíny

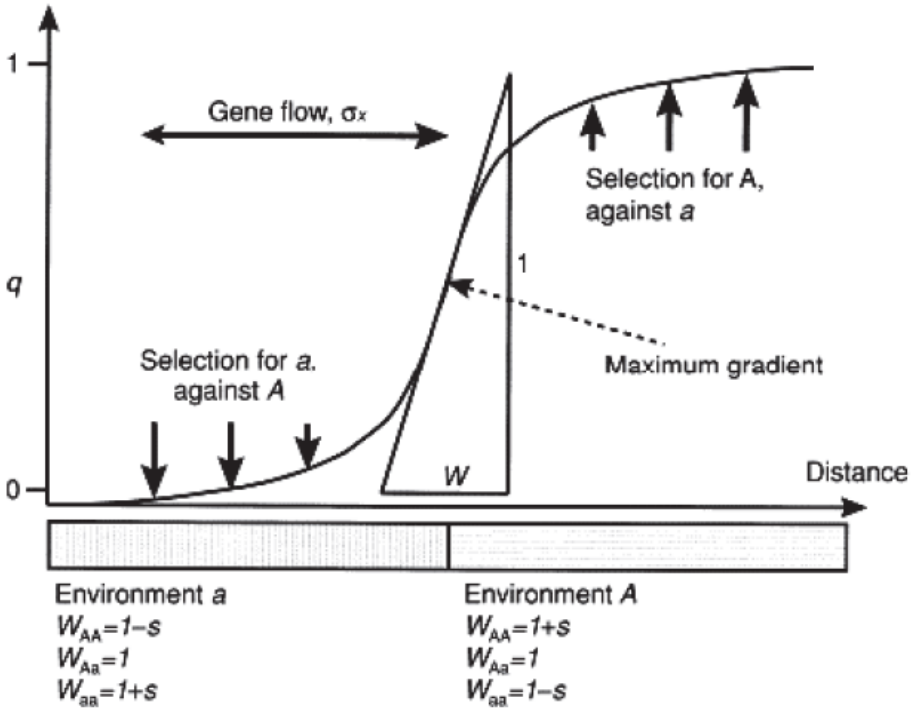

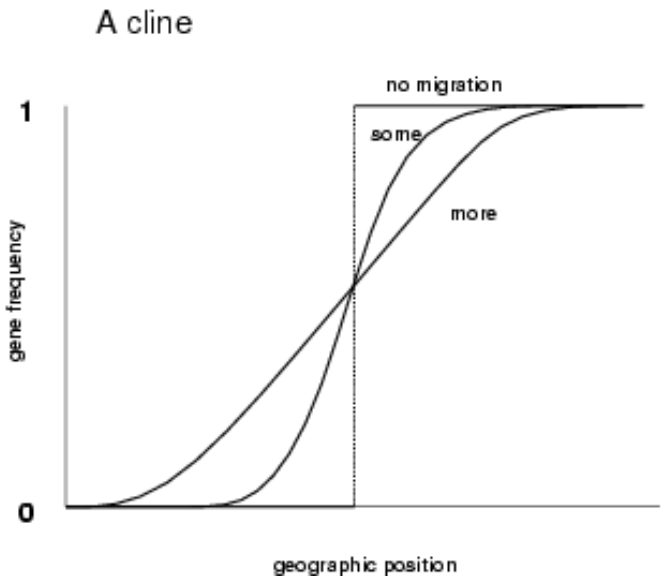

Analýza hybridních zón: genomické klíny

- Kvantifikují míru introgrese jednotlivých lokusů ve srovnání se gelogenomovým průměrem.

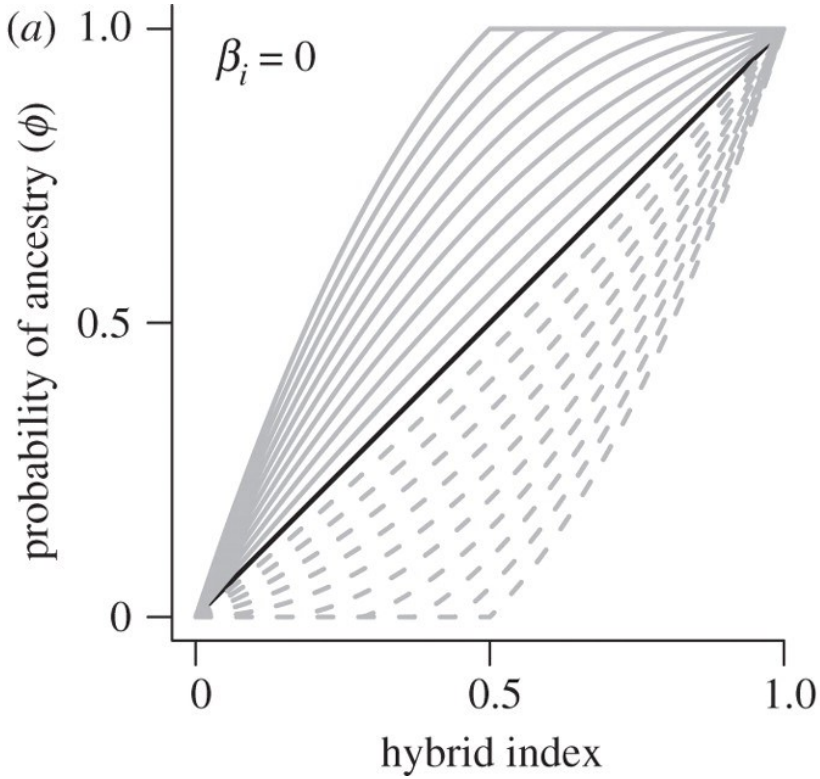

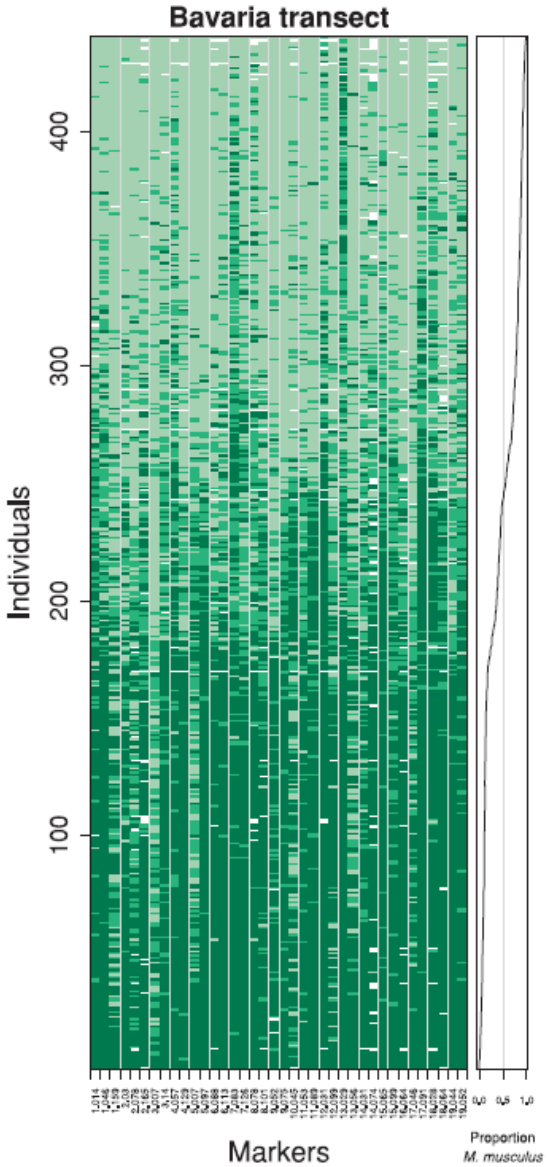

Genomické ostrovy se zvýšenou diferenciací (F_{ST})

- Oblasti genomu s vysokou mírou mezidruhové diferenciace (F_{ST}).

Drozd malý

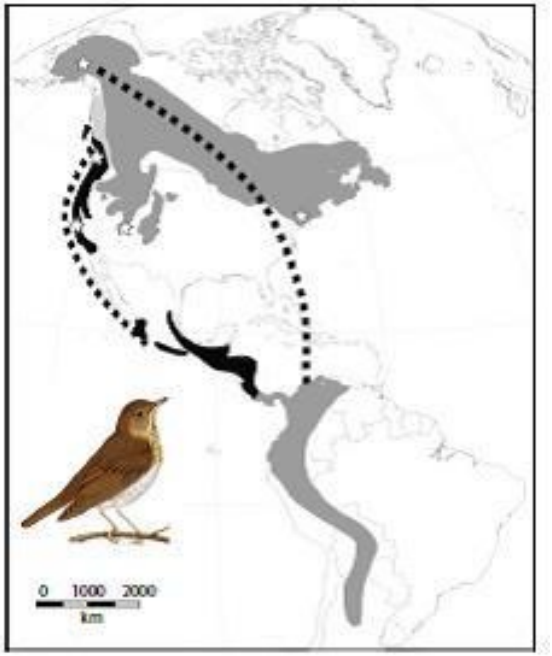

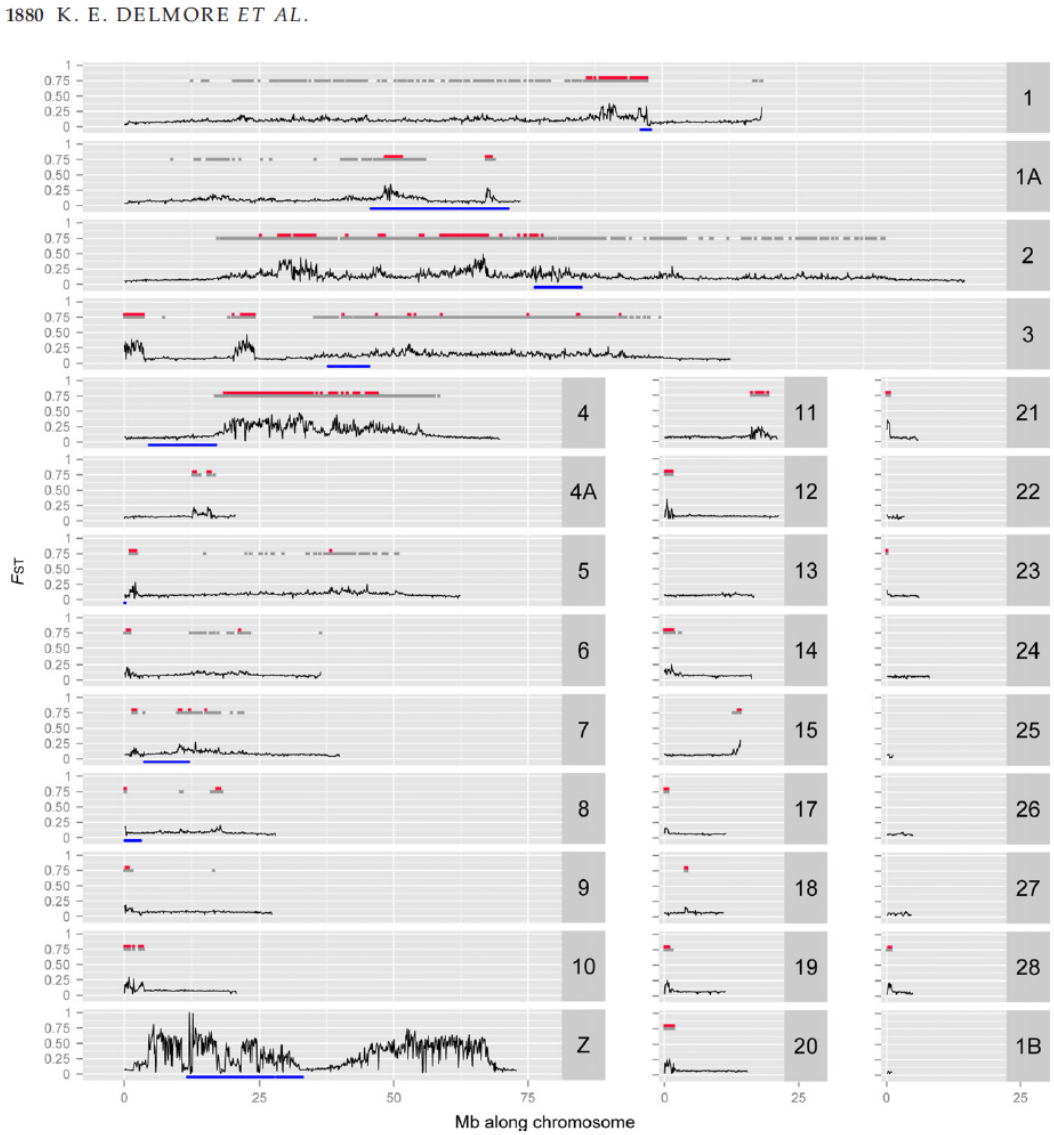

Genomické ostrovy se zvýšenou diferenciací (F_{ST})

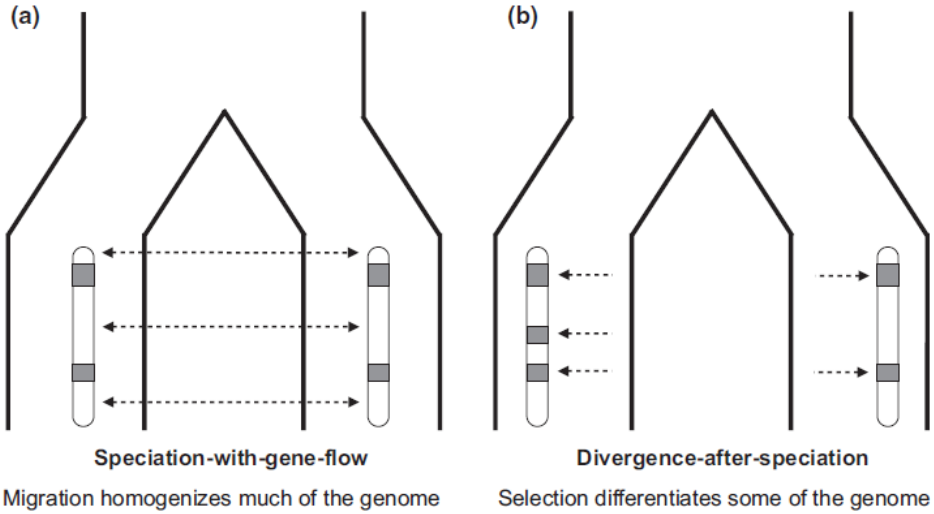

d_{XY} higher in islands

D_{XY} lower in islands

D_{XY}, absolue divergence

- the average number of pairwise differences between alleles sampled from two populations

Cruickshank and Hahn, 2014

Genomické ostrovy se zvýšenou diferenciací u lejsků

- Spíše důsledkem lokálních adaptací než sníženého genového toku.
- Leží často v oblastech genomu se sníženou rekombinací.
- V těchto oblastech silnější vliv pozitivní i negativní selekce (genetic hitchhiking).

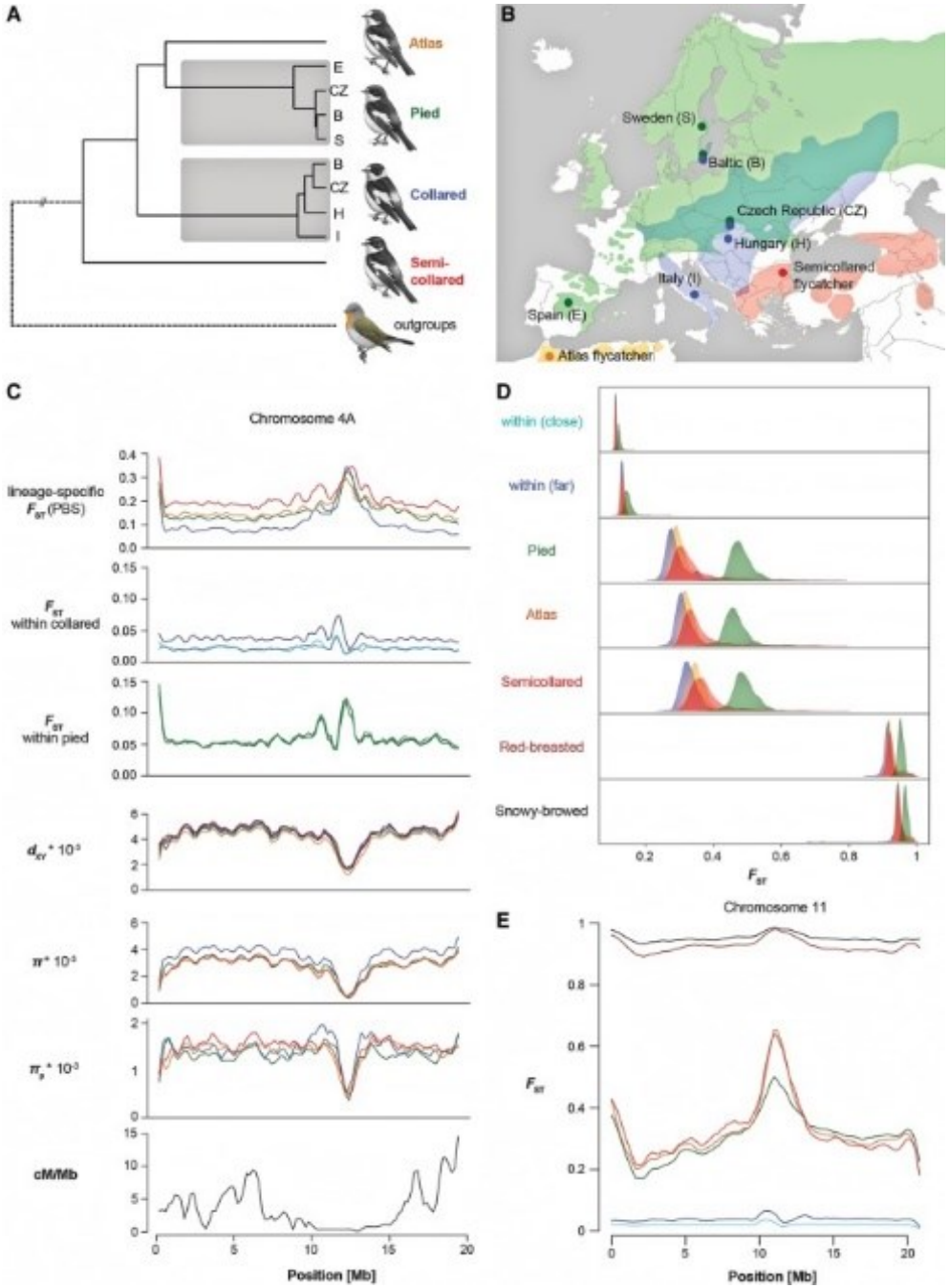

Ostrovy diferenciace
se postupně rozšiřují.

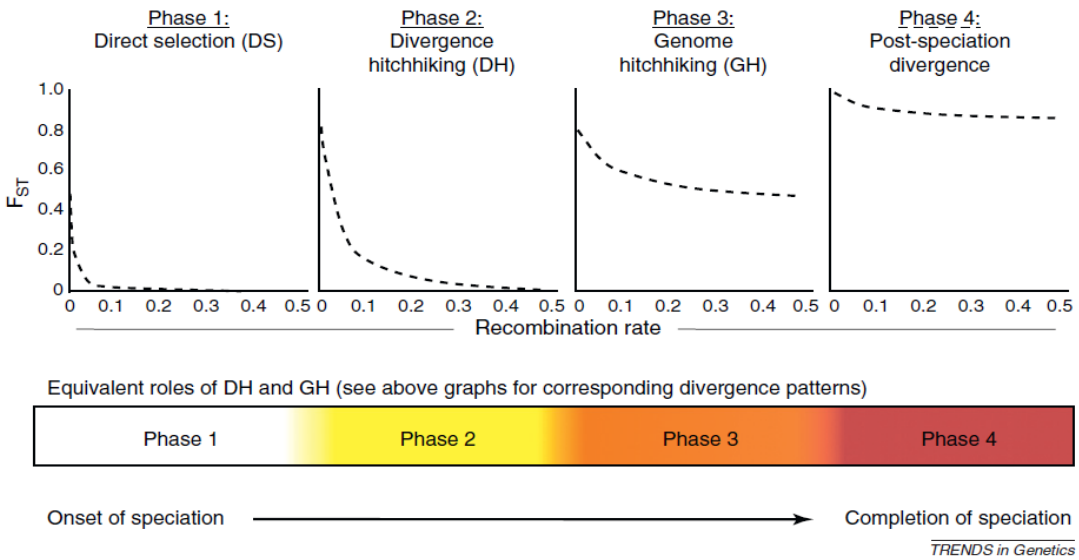

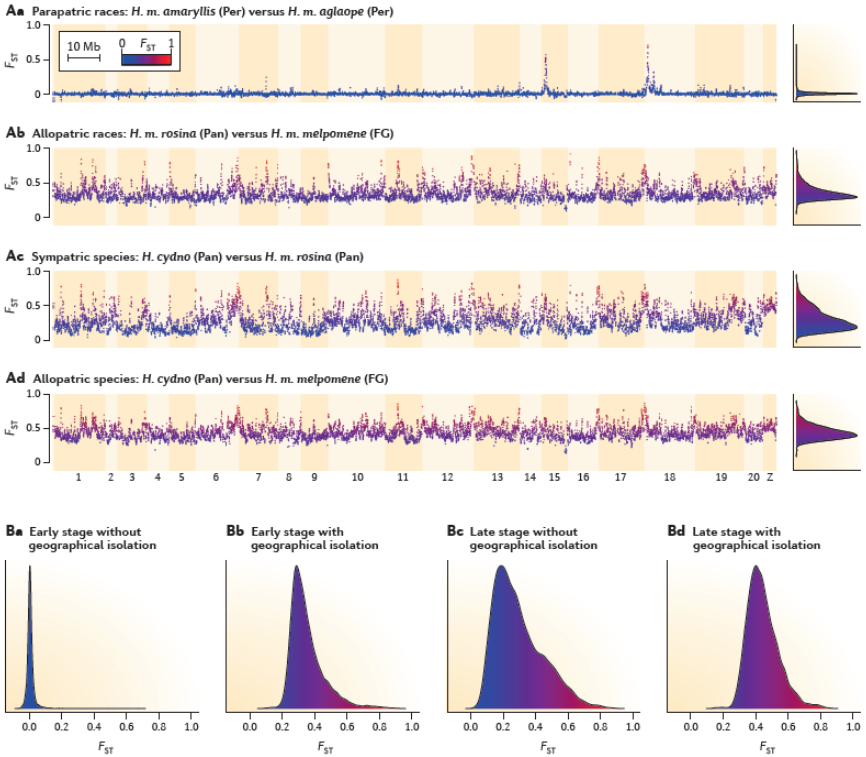

Feder and Nosil

Genomová divergence u různě vzdálených
druhů motýlů rodu Heliconius

Adaptivní introgrese

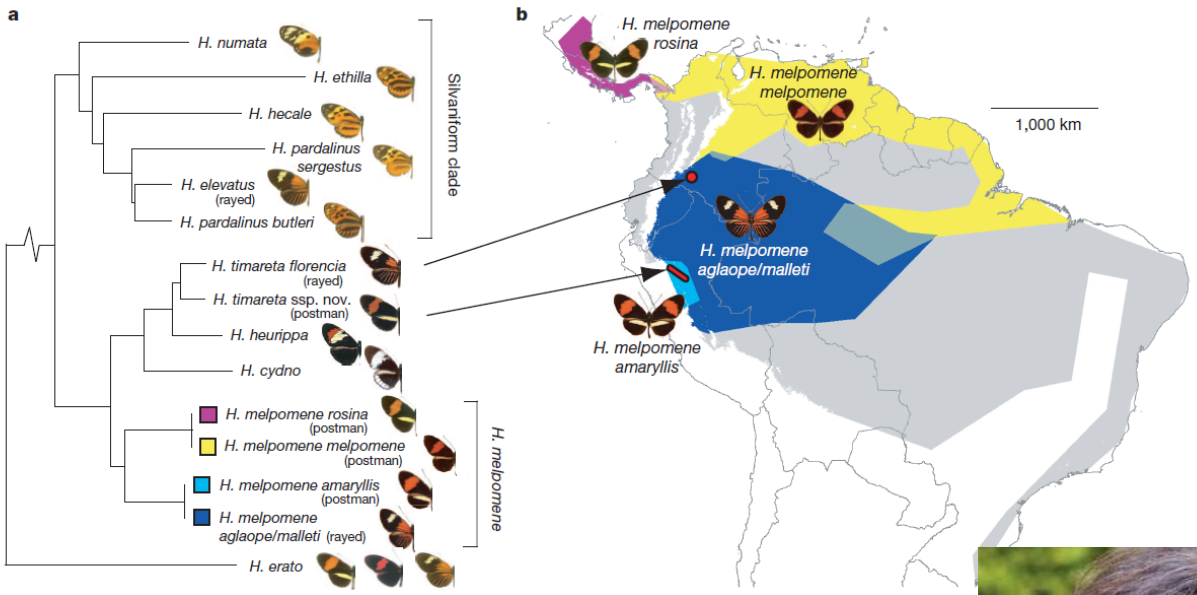

Genová introgrese a paralelní evoluce

koljuška tříostná, forma mořská (nahoře) a říční (dole)

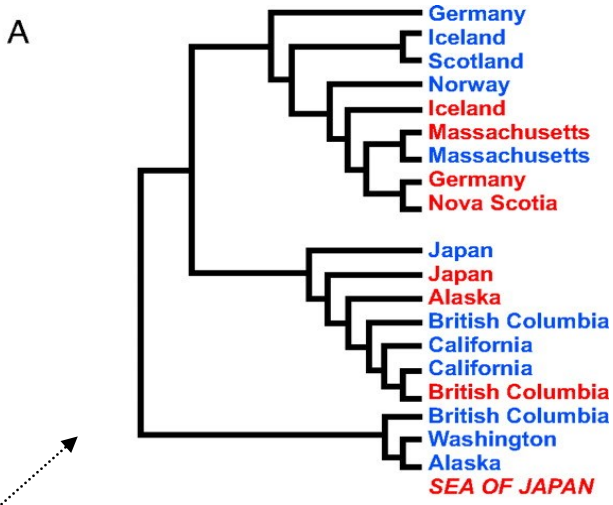

Fylogeneze založená na 25 jaderných genech ukazuje nezávislý vznik říčních forem.

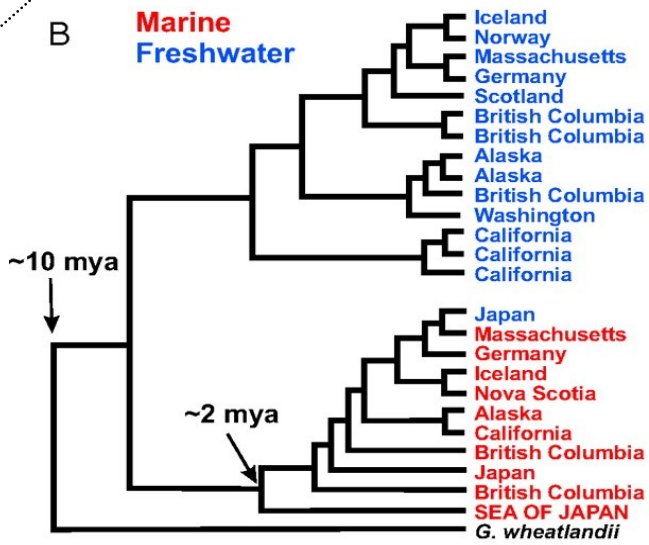

Fylogeneze založená na genu *Ectodisplasin* (*Eda*), který odpovídá za určité rozdíly mezi mořskou a říční formou. Ukazuje, že alely způsobující říční fenotyp jsou staré a do řek se musely dostat už při kolonizaci mořskou formou.

Jak rychle druhy vznikají?

- Délka existence druhu v průměru cca 4 mil. let. Rozmezí je ale je velké.
- Některé druhy jsou si vzájemně geneticky bližší než dvě populace jednoho druhu.

Ve Viktoriině Jezeře v Africe vzniklo 400 endemických druhů cichlid během posledních 12 tis. let.

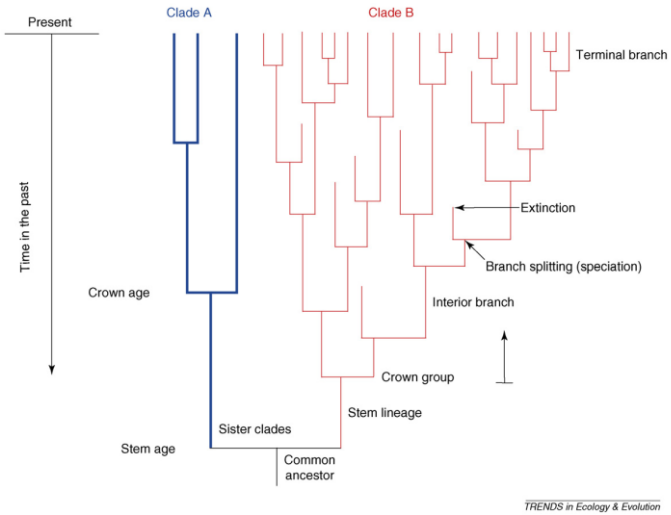

Berner and Salzburger, 2015

Table 1. Conspicuous features in the genomes of adaptively-radiating clades

Adaptive radiation	Number of genomes	Reference genome	Genomic features						
			Gene duplications	Mobile elements	Regulatory changes	Accelerated coding evolution	Novel miRNAs	Structural changes (inversions)	Hybridization/ introgression/ILS[a]
Anolis lizards	1	[29]	n/r[b]	Yes[c]	Suggested	n/r	n/r	n/r	n/a[d]
East African cichlid fish	5 (>100)[e]	[33]	Yes[f]	Yes[c,f]	Yes[g]	Yes[f]	Yes[c]	n/r	Yes[g]
Darwin's finches	1 (>100)[e]	[31,32]	n/r	n/r	n/r	n/r	n/r	n/r	Yes[g]
Heliconius butterflies	1 (>100)[e]	[34]	n/r	Yes[c]	Suggested	n/r	Yes[c]	n/r	Yes[g]
Stickleback fish	1 (>100)[e]	[30]	n/r	n/r	Yes[g]	n/r	n/r	Yes[g]	Yes[g]